

Karsay Magdolna

„FÉLTÉM TŐLED
S BÁMULTALAK,
MIDŐN BESZÉLTÉL.”

OLVASUNK MÉG PETŐFIT?

A Petőfi-emlékév alkalom új projektekre, a Petőfi Irodalmi Múzeum múzeumbusza a terv szerint több mint 200 települést készül meglátogatni.¹ Margócsy István tanulmánya² Illyés Gyula Petőfi-képét és a -kultuszt elemzi-értelmezi, és a Válasz Online podcastjában³ – az ember lánya ilyenekkel teszi elviselhetővé a „láthatatlan munkát” – a műsorkészítők és Margócsy professzor úr kétséget kizáróan állapítják meg, hogy ha van „magyar költő”, akkor az Petőfi Sándor. Bizonyára. A Petőfi-kultuszból lett volna alkalom bőven kivenni a részem: Nagybányán obligát pillanat március 15-én koszorúzni az Arany Sas falán az emléktáblát, és a városomtól mindössze hét kilométerre levő Koltó zárandokhely: a magyarországi turistabuszok ki nem hagynák a mézeshetek helyét, somfát, kőasztalt stb. Ugyanitt minden szeptember elején Petőfi-emlékünnap: koszorúzások, ünnepi istentisztelet, versmondás, Dancs Annamari- és Szalóki Ági-koncert, híresebb és kevésbé híres, netán máshova már nem hívott művészek előadása, politikusok pofavizitje, kürtőskalács és miccs. Minden, mi szem-szájnak, léleknek ingere. Megérne egy irodalomszociológiai tanulmányt, hogy az eseményekre elzárándoklók mikor olvastak Petőfit, van-e kedvenc verssoruk, és miért gondolják, hogy Petőfihez illik az ilyenféle megemlékezés, hogy mit is kívánnak meg- és átélni ezeken a koltói napokon, kinek miért van igénye efféle megemlékezésekre.

„Egy régi kérdés arról képzeleg, mit csinálna a lánglelkű költő, ha élne. A gyors válaszok könnyen kínálják magukat, alig menti őket, hogy zárójelbe tesszük (magunkat).

(Ha élne, már rég meghalt volna. Javítás: belehalt volna. – – – Disszidálna. Füstbe menne. Gallyra. – – – Kiállna a Lépcsőre szavalni: Talpra magyar! Javítás: Sándorkámmégegyszeronéthyotalpramagyaramikrofon végett. – – – Indulna a szavazáson. Kibukna, mint rendesen, szabadszállna. Ezt még lehetne pontosítani, ha lehetne. – – – Az *Új Tükört* szerkeszteni, hol egyetértene szerkesztőtársával, hol nem. – – – József Attila-díjas volna. – – – „Petőfi?... Hogy mit csinálna?... Hát amit mindenki!” (De mit csinál *mindenki?* Erre nehéz válaszolni.) – – – Ránk borítaná az asztalt. – – – „Kérdezzék meg Bem apót!” – – – Ún. publikációs gondokkal küzdene, nyilván. Túl ilyen volna és túl olyan; Petőfi *túl* volna. – – – Rossz a kérdés. *Elgondolhatatlan.*)”⁴

Esterházy Péter szerint kétségkívül légtornász volna Petőfi. De hát a lánglelkű nincs köztünk, nem tudhatjuk, mivé lett volna. Mindössze 26 volt, amikor meghalt, és láttunk már nemcsak karón varjút, hanem sziporkázó tehetségű költő(ke)t, aki(k) pozícióért, jó pénzért, megvalósíthatatlan álmokért került(ek) messze az ígéretes pályakezdéstől. Lehet, örülne a kultusznak, boldogan vadászná az ösztöndíjakat, elfogadná a kiténtetéseket, esetleg beülne valami jó kis kuratóriumba, elnök lenne, vagy egyenesen kultúrminiszter. Minimum nemzeti tanácsadó. Ami a költői önmenedzselését illeti, abban – írják, mondják – igencsak talpraesett volt, politikai próbálkozásában viszont kudarc érte. Nem lehet politikus(jelölt)ként azt mondani, amit gondolunk, és nem lehet a választókat kritikával illetve nyerni. Milyen kortesbeszéd már ez: „Becsületemre mondom, hogy ti nem vagytok remek emberek, vagy eddig legalább nem voltatok. Március 15-éig az egész Magyarország nagyon szolgalelkű, kutyaalázatosságú ország volt és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utósókhoz. Gondoljatok csak vissza arra a Szluha kapitányra, hogy süvegeltétek, hogy csúsztatok-másztatok előtte. Ah, ha eszembe jut, még most is szégyenlem magamat a ti nevetekben. A zsidók hajdan Mózes idejében az isten helyett egy arany borjut imádtak, de ti még lejjebb süllyedtetek, – ti egy ólomszamarat imádtatok. Azonban ez az idő lejárt, és remélem, hogy lejárt mindörökre. Föl-emeltétek fejeteket, s fölteszem rólatok, hogy soha többé meg nem hajoltok semmiféle ember előtt a kerek világon. Az isten az állatnak teremtett négy lábat, az embernek csak kettőt, azért, hogy egyenesen járjon, és embertársainak egyenest a szeme közé nézzen, – mert az ég alatt minden ember egyenlő, egynek sem szabad másokra lenézni, egynek sem szabad másokra fölnézni. Nem ismerek magamnál se kisebbet, se nagyobbat.”⁵ Hogy lehetett volna, hogy lehetne így választást nyerni?! Így aztán nem hiszem, hogy

a kultúrminiszterséget komolyan gondolhatjuk, lásd mint fent: elgondolhatatlan. Képzeljük el inkább örök ellenzékinek, jobban illenek hozzá.

A lánglelkű nincs köztünk, itt vannak viszont a tiszteletes és egyéb fontos úrék, akik a nyájhoz szólnak Petőfi ürügyén. Vajon mit szeretnek ők az életműből? Miért fontos nekik a költő? Belenéztek egyszer is abba a tükörbe, amit Petőfi tartott eléjük? Vagy az a fontos, hogy a magukét mondhassák a kultusz kínálta alkalmakkor? Itt vannak, ők megszólíthatók (lennének). Vajon mit gondolnak *Az apostol* indulatáról, kritikájáról, keserű iróniájáról. Mit a maguk szerepéről abban a több mint 170 évben – majdnem két évszázad! –, mióta a lánglelkű azt írta róluk, amit, és kirázza-e őket a hideg attól, hogy vajon mit ír(hat)na róluk ma, a mai állásfoglalásukról, szerepvállalásaikról?

„De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parókia.
[...]
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen művekben? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert aki isten legszebb adományát
Meg nem becsüli,
Magát az istent sem becsüli az!”

Nem mintha mi megúsznánk, Szilveszter igencsak elveri a port rajtunk, és látjuk, hogy azóta se nőttünk fel, hiába, hogy Szilágyi Domokos is arról írt, hogy egyszer majd kinövi a koszos emberiség a rövidnadrágját.

„Ez hát a nép!” [...]
Nincs mit csodálni, ősidőktől óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.”⁶

Megszólíthatókként itt vagyunk mi is, magyartanárok (igen-igen, tudom, hogy mi is belenézhethünk a „Diligenter frequentáltam / Iskoláim egykoron, / Secundába ponált mégis / Sok számár professorom.”⁷ tükrébe), akiknek az a munkánk, hogy Petőfiről (is) beszéljünk, kialakítsunk valamit, amit jobb híján nevezek most közös szövegkultúrának. *Az ember tragédiája*, a *Sátántangó*, Huxley *Szép új világa*, Vonnegut *Az ötös számú vágóbírdja* vagy Janne Teller *Semmije*, a XX. század háborúi, a holokauszt, a szocializmus kudarca után, a mostani orosz–ukrán háború nyugtalanító közelségében mi – Petőfi barátjával szólva –, az istenadta nép és a magyartanárai mit gondoljunk magunkról és arról, amivel szembesít a költő? Van-e érvényes üzenete a lánglelkűnek? Lehet-e komolyan venni romantikus lobogását? Lehet-e még bármiféle Kánaánban reménykedni? Lángoszlopban? Érvényesek-e még azok a vágyak, amelyeknek a beteljesedése a Kánaánt jelenti? A bőség kosarából jut-e mindenkinek, egyáltalán kell-e, hogy jusson? Mi a helyzet a törvény előtti egyenlőséggel, a szellem napvilágáról nem is beszélve? Vagy Hararinak van igaza, aki szerint a mai demokráciába és emberi jogokba vetett hitünk ugyanolyan örökség lesz majd a jövő generációinak a szemében, mint ahogy mi ma a kereszties hadjáratokra gondolunk? Mit szólna ehhez a lánglelkű? Amikor tízezerszám mennek el magyar fiatalok, és lelnek új otthonra Japántól Ausztráliáig, van-e üzenete annak, hogy „itt boruljon rám a szemfödél”? Vagy annak, hogy „ott essem el én”? Úgy érzem – a rossz perceimben –, hogy alig érvényes bármi is az akarásból, elkötelezettségből: Szilveszter önfeláldozása teljesen értelmetlen, egy mániás megszállott kudarcos életét olvassuk, miközben kényelmetlenül is érezzük magunkat, hogy márpedig lelkesedni így kellene. Az viszont, ami körülöttem lett, leginkább „Egy örült, rémülésteli, / Zavart ész meséjének” olvasható. Ez igen, ez érvényes. A többi? Megmagyarázzuk, elmondjuk: így gondolta, komolyan gondolta, hiteles. Az akkor egy ilyen rendkívüli pillanat volt, és Ottlikkal is példálózunk, hogy lám, 1956 is ilyen élmény: a ronggyá vált

élete senkinek se drágább, mint a haza absztrakt becsülete, a visszanyert emberi méltóság.⁸ De ehhez ott kell lenni: '48-ban, '56-ban, '89-ben.

A 2020-as év romániai adatai szerint 3,6 házasságra jutott egy válás. Az adatok a létezésünk valósága számokban. Tapasztaljuk, hogy egyre több az olyan diákunk, akiknek a szülei elváltak. Lehet-e hitele számukra a síri világból feljövő alaknak, aki majd leviszi az özvegyi fátyolt, mert akkor is, ott is? Özvegyi fátyol? Kis kultúra- és divattörténeti előadás kéretik. Egyáltalán, gondolkozunk-e azon, amikor az iskolai tananyagot összeállítjuk, hogy 15–18 éves tiniknek mennyire gondja az öregedés, a halál? Azzal vigasztalom magam és őket, hogy ez olyan, mint az oltás: most találkozol vele, és amikor „elkapod a bajt”, emlékezni fogsz rá, könnyebben megbirkózol vele, és közben azt remélem, hogy hátha nem oltásellenes szülők gyerekeivel van dolgom...

Lehet-e ma az *Egy gondolat bánt engemet...* vagy a *Bizony mondom, hogy győz most a magyar...* vízióit vigyorgás és/vagy kétségbeesés nélkül olvasni/olvasatni Karinthy után, vagy komolyan gondolja-e valaki a *Háború és béke* vagy *A 22-es csapdája* után, hogy bármilyen csatában érdemes lenne elesni? Hogyan alakítja a Petőfi-portrékat Háy János, aki szerint: „Ő az, akiről mindent el lehet mondani, és az ellenkezőjét is. Összeférhetetlen volt, egy egoista barom, önző és nagyképű, s persze emellett szerény és visszahúzó-dó, hallgatag, a társasági működésben teljesen járatlan vagy ügyetlen. Öntörvényű, aki köp mások véleményére, és persze pitiző szervilis [...]”⁹ Ezt akkor érdemes komolyan venni, foglalkozni vele, vagy üssük el azzal, hogy a polgárpukkasztó kortárs polgárpukkasztónak akarja láttatni nagy elődjét? Vagy a tudósnak van igaza, aki ironikus hangnemben semmisíti meg Háy nekibuzdulását?¹⁰ Kik vagyunk mi, és hányan vagyunk a „szakmán” – jelentsen ez bárkit, aki „hivatásos olvasó” – kívül, akik valamit is gondolunk Petőfiről? Beszéljünk-e arról, milyen volt az ember Petőfi Sándor? Nem kell, elvileg. Bár sokan nem értenek egyet, én szeretem azt a gondolatot, hogy nem érdekes, ki volt az ember, akié a szöveg, amelyikről beszélni érdemesnek tartjuk, lásd „felejtse el arcom romló földi mását”.

Még néhány hét, és újból megkínálom a diákjaimat Petőfivel, *Az alföld* szépségeivel. Csakhogy hol vannak már a ménesek, a gémeskutak, a vályúk? Ki az a 2022-ben iskolába járó gyerek, aki látott ilyet, igazit? Vályú? Mi az? Komolyan gondolja valaki, hogy az a gyerek, akinek a *zordon, vadregényes, róna, délibábos, kolompol, gulya, gémű, vályú, ménes, kurjantás, tanya, királydinnyés, vércse, árvalányhaj, szamárkényér, orma* szavakkal gondja van, fog valamikor is Petőfit olvasni a maga öröme, miután ekkorát kell az is-

kolában küszködni egyetlen vers szavaival? Ha azt írom ide, hogy ma már a legtöbb diákom azt se tudja, amit mi még mindannyian fújtunk, hogy miben is táncol Petőfi Sándor, lehet, el se hiszik. Petőfi Sándor már a mondókából is kikopott. Sőt, mondóka sincs, kiszámoló se, valami más van. Ne tévesszen meg bennünket a buborék, amelyben élünk, a magyar szakosok csoportja, szerkesztőségi kollégák, netán magyartanár kollégáink gyerekei! Akit a sznobság leggyengébb fuvalma se simogatott meg, kilencedik osztályban hetyke-őszintén méltatlankodik: megint Petőfi?! Hát mit akarunk vele? Rég meghalt! Bizony így, pedig koltói gyerekek, igazán nevelhette volna őt a sok-sok Petőfi-ünnep.

Nos, a holt költők társasága kevés sikert arat, nemigen nevel olvasókat, és mostanában már azzal se találkozni, hogy üvegesen csillogó szemű bácsik mulatozások hajnali elérzékenyülésekor anyukájukra emlékezvén rázendítenének, hogyaszongya Kislakááállaaaa... Így látom, ezt látom. Nem tudok miben reménykedni, szomorúságomban arra jutok, hollywoodi megoldás volna jó: talán ha Mr. Keatinggé lenne minden magyartanár...

JEGYZETEK

¹ <https://pim.hu/hu/petofi200-muzeumbusz>

² <https://www.holmi.org/2009/08/radics-ket>

³ <https://www.valaszonline.hu/2022/06/09/margocsy-istvan-petofi-sandor-podcast/>

⁴ <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00056/esterhazy00080/esterhazy00080.html>

⁵ <https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/valaszta.htm>

⁶ <https://mek.oszk.hu/07500/07588/07588.pdf>

⁷ *Petőfi költeményei*. Budapest, Helikon Könyvkiadó, 1989, 148.

⁸ <https://mek.oszk.hu/01300/01339/01339.htm>

⁹ Háy János: *Kik vagytok ti?* Budapest, Európa Könyvkiadó, 2019. 95. o.

¹⁰ <https://www.es.hu/cikk/2019-05-31/margocsy-istvan/kisebbsgeben.html>